

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ԿԱՐԾԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ

Մամուլը իւրաքանչիւր շրջանը՝ 52 օրինակ է :
Ատորապարտութեան տեղն է Պօլիս, Զինճիրլի—խան վերի յարկ
թիւ 18 :
Դաւր երթալիք թերթից փոստայի ծախքը տոնողին վրայ է :

Շրջանին գինը գահեկան կոնիսիկ 60
Կիսաշրջանը » 50
Մէկ թիւը՝ վարոյ 50
Երանգմանց տողն է գահեկան 2

Թիւ 139 ՇԱՐԱԹ

Գ. ՏԱՐԻ

Գ. ՇՐՁԱՆ

1871 ԱՊՐԻԼ 17

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ՆՈՍ 21^{րդ} . ԿՈՆԴՆՈՒՄ Ա.

Այս ետքի նիստը տեսնողները և ատոր ուրաշումը մօտէն մտիկ ընող կամ հեռուէն լսողները ջաճկաստանի նորանոր բարեկարգութեանց մէջ դեռ գտնուած մէկ մեծ պակասը լեցնել կը մտաբերեն :

Կըսեն թէ շոգեկառքեր հաստատուեցան, շօսէներ շինուեցան, թրամվայներ մեր փողոցներուն մէջ մուտ գտնելու վրայ են . պէտք չէր որ այս պահուն և այս կէտին յաղթական կառքեր ալ պատրաստ ունենայինք որ մեր իրեալիսանական ժողովոյն մէջ վերջին անգամ յաղթանակ տնկող ճիճճիրիճիճճօմ երեալիս խանները հոն հեծցնելով, Պօլսոյ բոլոր Հայ տուններուն առջեւէն անցնէինք, որպէս զի պատուհաններէն անոնց գլուխն ի վար վարդէ ջուր թափէին :

Ամեն մարդու իր միտքը դրածը իրեն . մենք մեր միտքը նայինք՝ որ պարզ հարցում մը առաջարկել է :

Իր անձին հետ կռուողը՝ յաղթութիւնը

որո՞ւ գէ՞մ կը տանի . ինքզինքը ծեծողը վրէժը ուսկից կառնէ :

Կատաղութեան ախտէ բռնուած է այն մարդը՝ որ իր միտքը խածկաւեղով սիրտը կը պաղըշկի :

Իրաւ, քանի մը երեսփոխանք յաջողեցան ժողովի մեծագոյն մասին հաւանութիւնը վաստակել Սահմանադրութեան վերաքննութեան խնդրոյն մէջ, այնպիսի որոշումով մը՝ որ իրմէ շատ աւելի հղօր և տառնուեթը խաթմէրլի ուրիշ որոշում մը տիրի տիրի մարմեց :

Ի՞նչ էր այդ որոշումը :

Բառ մեղ՝ այն թէ, փոխանակ ընդհանուր ժողովոյ որոշումները այսուհետեւ տուամարնէրու մէջ արձանագրուելու՝ եւսր պաշտէ վրայ պիտի դրուին :

Գէ՞շ բան է, մեծ էքօնօմիա մըն է, և ասի եւսրէ Ֆէրէկէ-Ղուսաւօրեալ երեսփոխանաց մեծագործութիւնն է :

Շատերը ատոր փառքը նոյնին հեղինակներուն կ'ընծայեն . բայց Մամուլ պախալին հախը խառապին չկերցնելու համար կ'ըսէ թէ այդպիսի մեծ արդիւնք մը ազգովին ձեռք բերած ըլլալնուս պատճառը հեղինակներուն

տուններնին հանդիստ ընեն, և այս տեսակ
դործերու չխառնուելով՝ երթան ժամերնին՝
աղօթքնին նային, որ զլուսնին տնն մնայ,
ու քիփրիկով ժողովածնին ավուճ ավուճ վրայ
չի տան:

Հարսնուկ, քեզի կը ըսես՝
Աղջիկս, դուն իմացիր:

ԳԱՐՈՒՆ

Մարտի քսան դարնան նշան,
Մեր պապիկներն ասին անցան:

Լեռ ձոր ու դաշտ ամէն բացուան,
Ճոշ սարերայ ձներ հալան.
Կահաշ նաւրուղ տես ծաղկեցան,
Աւետաւոր էլան դարնան:

Մարտի քսան էլն:

Հովիւ առեր ոչխար կերթայ,
Թըռվըռալով կանչին վերայ.
Աղբիւրին մօտ նստեր ցնծայ,
Ձիւնահալած դարնան վերայ:

Մարտի քսան էլն:

Իւր հովուական փող կը փչէ,
Պաղ ջուր խմած կարօտ առնէ.
Առուի ափէն տախձ կը քաղէ,
Հետ աղ հացին անուշ կանէ:

Մարտի քսան էլն:

Հողագործն էլ եղներն առեր,
Գեղէն ելեր վազէ արտեր.
Կանչէ ձայնով քաղցրիկ խաղեր,
Իւր արծաղանք բռնեն սարեր:

Մարտի քսան էլն:

Ակօս ակօս գետին հերկէ,
Ձէթ ձէթ ցորեն մէջ կը ցանէ,
Ափով արաիկ կը հաւսարէ,
Մէկ ցորեն տեղ հարիւր կառնէ:

Մարտի քսան էլն:

Մարակ տրէ պախ իւր թեւին,
Երթայ փորէ կորթ պինդ ափնին.
Իրիկվընէց անուշ դինին,
Կոռծէ՝ մոռնայ խոնջ ցորեկին:

Մարտի քսան էլն:

Պարտիզպան իւր մշակներով,

Ածուի կշիտկեն յարմար ձեւով:

Աղբ կը դարնեն կողով կողով,

Որ սօխ կաղամբ էլենն յողով:

Մարտի քսան էլն:

Վաճառական բեռներ բարձեր,
Տարեալ ծախէ օտար տեղեր,
Գրաստներու զանկի ձայներ,
Ինչ զուտ լսեն ականջունք մեր:

Մարտի քսան էլն:

Նաւապետն էլ հետ նաւաստեաց,
Պատրաստին չու ծովագնաց.
Բերքն այլեւայլ գիւղ քաղաքաց,
Տարեալ փոխեն հետ միմեանց:

Մարտի քսան էլն:

Կախ սիրող թագաւորներ,
Ձեզ աչէին դարնան օրեր.
Չուր տեղ պիտի խեղճ զինուորներ,
Իրենց արեամբ ներկեն դաշտեր:

Մարտի քսան էլն:

(Հարուստ մարդիկ փողի տէրեր,
Շատ ասկիտով դնեն գեղեր,
Յօրեն հանեն բարձր գներ,
Միտ չեն բերեր որբ աղքատներ:

Մարտի քսան էլն:

Շատ պարտատէր դժբաղդ հայեր,
Հացի համար ախ, անաւեր...
Էլան, փախան օտար հողեր,
Սուգ ձգեցին կին ու ձօժեր...)

Մարտի քսան էլն:

Չմռնոցէն սեւ սարեկներ,
Թողին դարձան իրենց բուններ,
Ասոնց անուշ դայլայիկներ,
Մխիթարեն տրաւում մարդեր:

Մարտի քսան էլն:

Արագիկներ տեսնուեցան,
Քո դաշտորայք վասպուրական.
Ճընճըղիկներ զուարճացան,
Ինչու տեսին իրենց պաշտպան:

Մարտի քսան էլն:

Կռունկ զատանց ձայն կը հանէ,
Անուշ անուշ եղանակէ,
Թեւն արեւու դէմ տարածէ,
Ու ինքն պշնող զմայլեցնէ:

Մարտի քսան էլն:

Ճախրակ մանող գեղին թռչուն,
Առաւօտմէ մինչ իրիկուն,
Խօսէ քաղցրիկ խը ճրռւղղիւն,
Մէջ ուռենի խիտ ծառերուն:

Մարտի քսան էլն:

Հայրենասէր կռիկ անծեղ,
Որ մտան վան իւրեանց բուն տեղ,
Հայաստանի քաղաք ու գեղ,
Միշտ զարգարեն այս երկու ցեղ:

Մարտի քսան էլն:

Մարտի ամիս երբոր համեն,
Բարտի ծառի գլուխ վազեն,
Բոցն շինելու սկիզբն առնեն,
Կըռ կըռ ձայնով զԱստուած կօրհնեն:

Մարտի քսան էլն:

Չեղ կը սիրեն գարնան օրեր,
Բոլոր երկիր գեղ քաղաքներ,
Մերան թռչունք՝ անասուններ,
Ծառ գաշտորայք և ծաղիկներ:

Մարտի քսան էլն:

Էշ կը զուոյ՝ ձին խընձայ,
Կովու սրթիկ մօր կը պուայ,
Գառն մաքուր գէժ կայներ խաղայ,
Մեղ աւետան գարուն կուգայ:

Մարտի քսան էլն:

Բարեկամ Տոսպեցի մեծ:

Փախաւ ձմեռն՝ գարուն եկաւ,
Երկիրն ամէն զուարթացաւ,
Հէգ Տոսպեցի ի՞նչ է քո ցաւ,
Որ քո սիրտն էլ չուրախացաւ:
Մարտի քսան գարնան նշան
Խեղճ Տոսպեցի ցաւդ էր ցանցան:

Տոսպեցի մեծ:

Շատ գարուններ եկին գնացին,
Աւաղ նոքա մեղ խաբեցին:
Ո՛ր են մեր հարքն, ո՛ր մնացին,
Չմոռնար զիրենք հէգ Տոսպեցին:

Մարտի քսան գարնան նշան

Մեր նախնիքներն եկին անցան:

Հաղարաւոր բարեկամներ,
Երբեմն էին նոյնք մեղ ընկեր,
Այժմ գացել են գերեզմաններ:

Հոգ կտրել են ոտնէն ի վեր:

Մարտի քսան գարնան նշան,

Մեր նախնիքներն եկին անցան:

Պէտք չէ մեզ ս եղբարք սիրուն,

Սիրենք սա կերպ փախչող գարուն,

Մօտիկցեր մեր հոգւոյ գարուն,

Տեառն Յիսուսի սուրբ յարութիւն:

Մարտի քսան գարնան նշան,

Ծաղկաղարդի և Յարութեան:

Մեծի պահօցս ապաշխարենք,

Մեր հոգւոյ ցաւ Տիրոջ յայտնենք,

Ջերմ հաւատով առ ինքն գիմենք,

Տուր մեզ կենաց հոգի թախտնձենք:

Մարտի քսան կրկին նշան,

Ծաղկաղարդի և Յարութեան:

Ըստ հրամանի Յիսուս փրկիչն,

Պէտք է սիրենք նախ մեր հոգին,

Չմոռնանք մեր աղոյ՝ յարգ ծնողին,

Յայնժամ ցնծայ խեղճ Տոսպեցին:

Մարտի քսան գարնան նշան,

Հէգ Տոսպեցւոյ ցաւեր պախան:

1860 Մարտ 13

Ի վարագ:

Նահապետ Տոսպեցի

ՀԱՐՑ ՊԱՏՍՍԻԱՆԻ

— Այսօրուան վաղուան ի՞նչ ունինք:

— Աղգային Սահմանադրութիւն:

— Օրթալըխը ե՞րբ պիտի ամենայ:

— Երբ օխաները 320 տիրհէմի իջնան:

— Իրաւ ու սուտին մէջ ի՞նչ անջրպետ կայ:

— Չորս մաս . աչքիդ ու տկանջիդ մէջ
տեղը չափէ:

— Ինչո՞ւ համար Տիօթէնի Հայերէն թեր-
թին մէջ կէտը փութը իրթնա է:

— Տպագրութիւնը իտար չընելուն:

— Առեր է նե տարեր պիթ բաղարը չէ ծախեր եւս. հապա ի՞նչ ընելու էր. սուսիկ բուսիկ իր վիճակն ալ վրայ տալու էր :

Ազգին ստակովը առաջնորդարան չիներ է եղեր. — էյ առաջնորդարանը Գաթիկէրազ իր վրան դարձուցեր է :

Մեծ պահք օրով պատկի հրաման տուեր է, կըսեն. — Բարեկենդանէն բռնուած հարսնիքի մը պսակը մինչեւ երբ կրնար երկնցնել, Աւագ ուրբաթ օրերն անգամ կատարուած պատկի խորհուրդներուն խորթընդ կայ. որոնց գէժ քսան տարեկան ըրազիկն անգամ բերան բացած չունի :

Ազգային ժողովոյ նիստ եղած ատեն, էէն Նիկիի գիւղայիններէն քանի մը անձինք խընդիր մատուցանելու եկեր են նէ՝ մերժուեր են եղեր. — Հոս տեղի ժողովներէն ամեն օր ալայներով վանտուղներուն համար օրի՞ ինչ քանակ :

Առաջնորդը բաժնիք քան օր, էթէ հինգ հարիւր տուն բողբոջական, և իննսունութը տուն ալլաղը (այսինքն պալլաթ թիւրքի) բլան, եւ մէկ տուն միայն մնայ լուսաւորչական, այն մէկը միայն բաւական է ինծի : — Ասանկ խոստաթըքտը եպիսկոպոս մ'ալ գտնան նէ, թող մեր քաղաքը առաջնորդութեան ղրկեն :

Հինգ հարիւր տարիէն ետքը մասնաւոր վարժարան մը բանալ ուղեր են, ան ալ առաջնորդը չէ թողուցեր. — Ասդին Տախիլիէ Նաղըրին հապա օրի՞ համար ամեն ջանք ի դործ կը դնէ կառավարութենէն 300 ոսկի շնորհ ղուներու, ի շնորհս Բարթուղիմէոս սրբազանին, անով աղէկանց դպրոց մը հաստատուելու վեհանձն նպատակաւ, օրուն համար օգոստ. Սուլթանին իրատէին կ'սպասէ. Արդարեւ այսպիսի յանցանք մը և ոչ մէկ առաջնորդ մը դործած ունի :

Եկեղեցւոյ մէջ կը պոռայ կը պոռչոտայ եղեր, հայհոյութիւնն ալ քեզի ճապա. Ասոր վճիռը լուսահոգի երեմիա և Աստուածատուր սրբազաններուն դատաստանին ձգելու է, որոց աշակերտին աշակերտն է ասիկա. հարկաւ անոնց ընթացքը բռնելու ոտիւլուած է այնպիսի քահանայներու գէժ՝ որոնց ընթացքը ինչ

առիթ տուած ըլլալը այն ժամանակէն մնացած ծեր քահանաներէն կրնայ սառագույլ. Բարթուղիմէոսի պէս իրաւգնաց վկայեալ խոտակըրօն եպիսկոպոս մը՝ մինչեւ իսկ եկեղեցւոյ բեմին վրայ հայհոյելու հարկադրուիլը էթէ իրու է, որ քան մեր խելքովը ատուր առիթ տուալ կէտ մը կամ արքայը թուլութիւն կրնայ ըլլալ, կամ քրէական յանցանք... Սրբազանին հայհոյութիւնը երբէք արդարացնելու միտք չունինք. բայց այդ ամբաստանութիւնը բռնողները, այս կէտերն ալ բռնեմ են մի :

Կծիկը գնելով առաջ քահանայ մը բերել տալու համար, ետեւէն քէհեայ, ժամկու, քահանայ ղրկէին ետքը, զապթիյէ բերէք պոռացեր է ըսելով՝ ամբաստանութեանց թիւը կ'աւելցնեն. — Մա ամբաստանութեան ձեւն անգամ միթէ չը՞ հաստատուեր թէ առաջնորդը ասկէ՞ աւելի օրինաւորութեամբ չէր կրնար վարուիլ առաջ քահանայի մը հետ. որոշ նախ, ըստ բողբոջազին, իրերու աղէպին թողեցի մը քէհեայի միջոցաւ կը կանչէ. երբ չհնազանդիր՝ իրերու եկեղեցական մը ժամապալ մը կը հրաւիրէ, անոր ալ անանջ չկախած ատեն՝ իրերու կրօնաւոր մը ետեւէն քահանայ մ'ալ ղրկելով չգալին ետքը, սըրան զապթիյի չգար՝ հապա օրի՞ կուգայ. ի բերանոյ քումմէ դատեսցիս, ժառանգ անհաւատ և անհաւատարիմ վեց ստորագրութիւնք, անմեղք՝ արդարք և բարի ժողովք :

Քահանային մէկը իրերու արժաթապաշտ յանգիմաներ է եղեր. էյ, մէկ հատը յանգիմաներ է. ամենն ալ չէ եւս, ան ալ, ո՞վ գիտէ, մէկ ժամերգութեան ատեն քանի անգամ Ֆարոս ժողովելու պէս զըռթ զըռթ գանձանակը աւեր ժողովուրդին մէջ ինկեր է, անդին ողորմեսցի ի եկողները լուսարարին հաւալէ ընելով :

Ազգականութեան պսակ մը ընելու համար տէրաէրները՝ դուն կ'ընեն, ես կ'ընեմի կոխ մը մէջերին չհանելու համար, բռնեմ՝ «նէ՛ սանա, նէ ծնա» ըսելով՝ ինքն է բրեր լմնցուցեր է. Բոնէ է խաղաղութիւն ամենեցուն մը կոխեր է, ուրիշ բան չէ :

Քահանայները մեռելոցի օրեր գերեզման

օրհնելու չէ զրկեր, բռնելով թէ ձեր վրայ վրա-
տահութիւն չունիմ: — Ի՛հ, պէտպէսլի կողո-
պուտէն աչքը վախճալուն, չեղեն ասոնք մե-
ռելներն ալ գողնան և պատանքները մատամ-
բօլի տեղ յախշտակէն աէյի զգուշացեր հրա-
ման չէ տուեր: (Կընեն հա՛, հէմէն աէ):

Վերջապէս այս և ասոնց նման այնպիսի
ծանր ծանր ամբաստանութիւններ գիշուած
են Պրուսայի առաջնորդին վրայ, որ իրաւ լը-
րագրի մը բաժնին պէս՝ և ո՛չ մէկ ատենի մը
մէջ մաքրուելիք չունի: Մեզի հարցընեն նե՛-
տասնիկ յանցաւորի մը քաւարանն ալ պզտիկ
կուգայ, այս ալ թող մեր հոգեւտեսութիւնն
ըլլայ, դարուս այս շնորհքը մի միայն լրագրի
մը և քանի մը եռապետաց տրուած առանձ-
նաշնորհութիւն մը չէ՛ եւ: Մամուլ ալ հարկաւ
բաժին մը ունի:

Ասոր վրայ խորհրդածութիւն մ'աւելցնե-
լով՝ խօսքերնիս առ այժմ կը կնքենք:

Ըստ մեզ՝ առաջնորդական խնդիր մը յուզ-
ուելով, երբ ժողովուրդը կուսակցութեանց կը
բաժնուի, զիտէ՛ք, ասիկա ի՛նչ կը նշանակէ,
ժողովրդականութիւն և եռապետութիւն:

Այս է Պրուսայու մէջ տեղի ունեցած ար-
դի յուզմանց շարժառիթը: Կեդրոնական վար-
չութիւնը՝ եթէ խնդիրը իր աղբիւրին մէջ լը-
ւանալ ուզէ, չուտով և դիւրաւ պիտի կրնայ
մաքրել, իսկ եթէ մասնաւոր ձայները իբրեւ
ընդհանուր լսելու ելնէ, այն ատեն խնդիրը՝
փոխանակ պարզուելու՝ աւելի կը կնճռուի:
Այն ատեն շարունակ մի միայն առաջնորդ հը-
րաժարեցնելու և նորը կարգելու յուսահատ
միջոցը կը մնայ վարչութեան. որն որ բան մը
ընել չնշանակելէն զատ՝ եղածն ալ աւել և
նորանոր յուզմանց դուռ բանալ ըսել է:

Պատերազմներու մէջ, իրաւ է որ զինուո-
րական սաստիկ փորձերը առաւել դէպի հրա-
մանատարներու կայանքը կուղղուին, որպէս զի
ամբողջ բանակը իր գօմանասէյէն զրկելով՝ յաղ-
թանակը դիւրաւ ձեռք անցնուի: Մեր Պրու-
սացի եռապետներն ալ այս օրինակ կը մար-
տընչին ներկայ առաջնորդական խնդրին մէջ,
յուսալով որ միանգամ առաջնորդը վար ձգե-
լէ ետքը իրենց նպատակնուն դիւրաւ կը հաս-

նին: և տասնիկ արդիւնք մը ձեռք բերելու
համար ամէն ուժերնին թափելու վրայ են,
հոս ու հոն, ներսէն դրսէն արրանակեակներ
կորսան: Բայց ի՛նչ օգուտ, հիմա շատ ուշ մը
նայեր են: Ո՛ր էին ատոնք այն ժամանակնե-
րը՝ յորում ժողովուրդը ի՛նչ բռնլ ըլլալը դեռ
մաքդ չէր գիտեր:

Մեր օրերը այդպիսի բանները այնչափ սը-
խալ են, որչափ լը Պէոֆ մարաշխատի պատե-
րադմական յատակագիծը անզօր և տկար էր.
Ի՛նչ կը կարծէք, ետմիւրոմ, միթէ ազգային
Կեդրոնական վարչութիւնը խաբել կերաղէք:
Չարաչար կը սխալիք: Արդարութիւնը երբէք
չպիտի թողու որ անիկա խաբուի, և իր յաղ-
թանակը ձեր երեւակայած յաջողութեան մեծ
մեծ յոյսերուն դադալթը պիտի տնկէ:

Գիտցած ըլլաք, ալ այսուհետեւ, փա՛ռք
Աստուծոյ, ընդհանրութիւնը մասնաւորաց զո-
հելու գործիքներն ալ փտտած են, միջոցներն
ալ կուտ մը չեն արժեր, հաղթանքն ալ փորե-
րուն մէջ բանտարկուած են, ատանկ սգինքը
հողեվարքներ են՝ որ դիշեր ժամու մը կը կա-
րօաին հոգինին փշելու համար:

Մենք իրաւանց ձայնը պաշտպանելու դրօ-
շակը կը կրենք, հետեւաբար պարտաւոր ենք
ամէն բան ժողովրդեան ձայնին զոհելու: Եթէ
բռնաւորներու քսակները ձայն կը հանեն՝ ժո-
ղովրդեան թարգմաններն ալ միթէ բերան չու-
նին:

Ո՛ր կը յանդգնի այնպիսի ձայներ խողե-
լու՝ որուն ուժ օգուտեցնելը մասնաւորաց գործ
չէ:

Եթէ Բարթոլդիմէոս Եպիսկոպոսը հրեշտակ
մ'ըլլար, և ժողովուրդը զայն չուզէր, ամէն
պաշտպանութեան դէմ մեր գրիչը պիտի մա-
քառէր:

Ետմիւրոմ, մինչեւ հիմայ դաւառաց մէջ ե-
ռապետաց կոտրած ընկղկները համրանքնին
լեցուցին, հիմա կարգը մեզի եկած է թօխ-
մախ ի ձեռին անոնց գլուխները կոտրտելու:

Բայց կերեւայ որ մեր էսնաֆին վարպետ-
ները ասոր դէմ պիտի կենան, մեր այս դրու-
թեան վրայ խուտ խուտ գալով: Ի՛նչ ընենք,
թող այդ վարպետներն ալ այսուհետեւ քիչ մը

հեղինակն է, Բաց ասեմ, և ոչ ամաչեմ: Ընտրողներուն և ընտրողական ժողովներուն ակտն չը խօսի:

Նոյն օրը երբ դադարնի քուէարկութեան որոշում ըլլալով՝ քուէները մէջը դրուելիք ճաղը օրթան բերուեցաւ, իսկոյն՝ քուէհամարի արդիւնքը ինչ ըլլալիքը ամեն մարդ կանխաւ կրնար գուշակել, որովհետեւ արուելիք քուէներուն առաջարկուած ձեւը սա էր:

« Սահմանադրութիւն կամ ծրագիր »:

Շիտակը թէ որ ես ալ երեսփոխան ըլլայի, հոն դառնուող (անունովը չըլլայ) այն ամէկու երեսփոխանին պէս գտնէ քովս նստողներէն ալ նաժեշտով՝ փոխանակ ծրագիրն ըլլալով՝ որ շատերուն անհասկանալի բառ մըն է, հարկաւ Սահմանադրութիւնն ըլլալու համար, քուէ թուղթիս վրայ, ինչ կ'ըլլայ նէ ըլլայ՝ մէյ մը « այս ան պիտի կոխէի, վախնալով որ չըլլայ թէ ծրագիրը փութիւնէս թէ՛ հակառակ հանգրուութիւն նշանակէ: Այս ալ վարպետի գործ է, բայց մեր ինչուն պէտք քննադատել: Զորս տարի համբերեցինք նէ՛ բան մը եղանք, ութը տարի տահա կ'սպասենք: Զըլլայ նէ՛ թառներնուս ժառանգութիւն մը ձգելու չէ՞ մի, «սիս և արծաթ» ու «սիս» բայց չոր «սիս» չէ՛մ գէտ կ'ըսենք, անոնց կը թողունք Սահմանադրութեան իրական գործադրութիւնը: Թող քիչ մ'ալ անոնք տաճարներու մէջ իրարու գլուխ պատուեն:

Քուէի առաջարկութեան այս կէտը պարզօրէն ձեւը միտքերնիս կը բերէ սա գէպքը:

Սուրբան Մահմադ մունետիկներ հանեց Պօլսոյ մէջ որ, միւսիւման օլան սանճաղը շէրիֆ ալթընա՝ եէնիշէրի օլան դըշլայա պույուրսուն:

Եէնիշէրիները մոռնալով որ իրենք ալ «Տաճիկ են», միմիայն իրենց պաշտելի եէնիշէրի անունին յաւիտականելով՝ հաւերու պէս դացին քիւմէսը մնացին, հապը կլեցին:

Ասոր պէս՝ երեսփոխաններէն շատերը մոռնալով որ ծրագիր չեղած Սահմանադրութիւն չըլլար, աղանուէն խաբուեցան, նորէն բընալը ձեռքերնին առին: Թող հիմա կարդան, այլ, բէն, գիմ: Եւ, օ, ֆէին ալ Աստուած հասցնէ:

Այս ինքիքին վրայ ելող երեսփոխաններուն կը հարցնեմք թէ, Սահմանադրութիւն ըսելով՝ շինուած կամ չինուելիք, հին կամ նոր տեարանի կը հասկնան՝ թէ օրէնք:

Եթէ օրէնք՝ այս չէր ընելիքնին: Իսկ եթէ տեարանի՝ կը սխալին: Վասն զի ատոր հաւաքատը և օրինաւորը փնտրուելու նախանձախնդիր երեւնալը՝ ոչ թէ աղղը իրբեւ սահմանադրական յույրնել կը հասկցուի, այլ բնագրական, ընդօրինակական, միւսէվէրաէական, գօլեւաճիական:

Այս ժողովին մէջ ոտքի վրայ ցատկաւոր և քի քի քի քի խնդացող քանի մը երեսփոխան տեսնալով, շիտակը մենք սանճանք, երբ Ամբիկայի Օսմանեան հայազգի հիւպատոսը աչքերնուս հանդիպեցաւ, և որն որ Էւրոպայի և Ամբիկայի մէջ քանի օրինաւոր ժողովներ տեսեր է, և դուցէ կը կարծէր թէ մեր աղղային ժողովն ալ մինչեւ հիմա սրբան մտած ըլլալու էր: Հիմա սրջալի պիտի վշտանայ, կըսէինք մոքովնիս, այսպէս ճուռճինայի ելլելնին տեսնելով, որոնք քիչ մնաց բարաւքով դիւանին ախանջը պիտի խաճնէին բոցնէին:

Կէտ մըն ալ կայ, այն ալ յիշելով՝ խօսքերնիս վերջացնենք:

Բնական է որ բան մը խզուելու համար կամ մաշուք ըլլալու է, կամ քաշուելու է:

Մեր սկզբունքը երբեք վիճաբանութեան դէմ չընտրու ըլլալ: Բայց երբ խնդիր մը շատ կը քաշքշուի, հարկաւ անանկ կը բրդի:

Ով որ ասոր չէ կըսէ,

Հու՛մ է դեռ՝ եփուիլ կուզէ:

ՀԱՐՈՅ ԶՀՈՎԻԻ ԵՒ ՅՐՈՒԵՍՅԻՆ ՈՉԻԱՐԲՆ

Կըսեն թէ հեռուէն քիւմէս անեսնէ՛ ու ժով կը ցատկես եւ տեղը կիյնաս: Նայինք անանկ է մի:

Ճամանակին շրջանը առջին նայող «փնտրուելու» պէս կամացուկ կամացուկ ելբեմն անանկ թաղուն կը գործէ որ, առանց իր հեռքերն անգամ նշմարել տալու՝ կուգայ մեր առ-

չեւէն կանցնի կերթայ : Եւ շատ անդամ մարդիկ, հարապելն՝ «դէրէ դէրէ հեփսէ կեփսէ» հանդիսատես եղողներու պէս մի միայն զայն ձայնին յափշտակուած մնացած են :

Այլքով տեսածի պէս գիտեմ որ, մարդկային ազգին բարոյական, մտաւորական, նիւթական և արուեստական պիտոյից չծառայող դար մը չէ եկեր անցեր : Բայց միթէ մարդիկ այս ամէն դարուց ճակատին՝ իրենց սուր նկատողութեան դուշմը զարկելու են, և ստանց ամէն թաղուն արարքները ապագային մատնելու են : Ո՛չ, այլ յաւիտեանականութեան մէջ կորսուող ժամանակաց շրջաններու հետ՝ ինչիւր արդեօք անյայտ եղած կան՝ որ ժամանակին երկրագնդին տեսարանին վրայ մեծամեծ դերեր խաղացեր, ու հիմայ անծանօթ մնացեր են :

Ինչէն գիտնանք, որ հիմակու բարակ բարակ արհեստներուն չափ՝ կամանոցմէ աւելի հնարագիտութեան դարեր չեմք ունեցած : Բայց անոնք այնքան բանի տեղ չէին գրուած, որ գէթ Սողոմոնի հագիգ մատնիին վրայ փորագրուելով՝ մեզի չեն յանձնուած :

Բանի տեղ գրուածներն ալ իրենց կարեւորութիւնը մարդկային ընդհանուր զգացումներէն աուեր են :

Մարդարեւութեան դարը ո՞վ պիտի անմահացնէր, եթէ Աստուածաշուութիւնը մէկ ձեռքէն՝ և քրիստոնէութիւնը միւս ձեռքէն բռնած, տափս տափս իրենց հետը չաղտացնէին ու մինչեւ մեր օրերը չհասցնէին :

Հնութեան այդ կորուստները անցած գացած բաներ են : Ասոնց վրայ խելօք Դաւիթին պէս նստիլ ողբալէն ի՞նչ կենէ : Հիմայ մենք մեր դարուն հրաշագործութիւնները նայինք որ աչքէ չլիակցընելով ապագային ականջը խօթենք :

Իննեւտաներորդ դարու ի՞նչ ըլլալը չի լսող մնաց : Ահա ձայնը հասնողը՝ լեզուն դարձողը պանկը պանկը կը պօռայ թէ՛ լուսաւորութեան դար է : Ալ ի՞նչ երկիւղ կայ ատոր հրաշագործութիւնները ապագային հաղորդուելէն : Հեղինակ մնաց որ այս բառը չը գրէր, գրաշար մնաց որ օրն ի բուն այս բառը չը շարէր, մանաւանդ ուրիշ դարերու մէջ

տեսնուած բան էր կաղերու այսչափ լուսով լուսաւորութիւնը : Պօլսոյ միւնիսթրատիթէին իրաւասութեան տակ եղող թաղերը, փողոցները, մարդ եթէ գիշեր մը պտըտելու ելնէ, միթէ խկոյն չը համոզուիր լուսաւոր դարու մէջ ապրելուս : Մեր դարու այս մանաւոր յատկութիւնը՝ եթէ ապագային աւանդելու համար ալ չէ, հապա ինչո՞ւ լուսանկարը հնարեցինք, որու մէջ թէպէտ ոչ ես և ոչ որ եւ իցէ Հայ մը մաս ունեցած է, բայց ո՞՞ ապա քէն մեր դարու յիշատակն է՝ յորմէ մեք ալ չոր պարծանաց բաժին մը ունենալու ենք : մանաւանդ երբ Ապստոլահ Փրէր մ'ալ ունինք, որ խըրըր խըրըր կը լուսանկարէ, և կըրուսողեմայ Պատրիարք մը՝ որ Փօթօկրափի սանդուղիը շալակէն վար չձգէր տէյի երբեմն բամբասեցին : Թող զէքիմեանս և զՊաղտատարեանս և զայլ ամենայն լուսի հետ խաղացող Հայ Պարոնայս :

Դարուս սքանչելագործ հեղինակութիւններէն արուեստականին մէջ եթէ Հայերը բաժին չունին՝ մտաւորականին նկատմամբ ըսելիք մը կայ : Բայց ո՞վ նշմարեր է զայդ, և ո՞վ պիտի հռչակէ : Այդ ծառայութիւնը Մամիկ կը վերաբերի, որ ներկայ ժամանակը իր մեքենային տակն առնելով այնչափ սխմէ սխորուկէ, մինչեւ որ անոր ամեն թաղուն հեղինակութիւնները խոտտովանցնէ :

Այդ բանը մենք ահա կընենք, և ապեւրախս մոռացողութեան տակ չթաղելու համար, ներկայ դարուս հրաշագործութիւններէն ամենէն դերագոյնը իւրայ կը հանենք :

Ասի մեր ազգային լրագիրներէն ոմանց հոգետեսութիւնն է, որով գիտեն Պրուսայու Առաջնորդ Գեր . Բարթոլոմէոս Եպիսկոպոսին ըրած և ընելիք խոշոր խոշոր յանցանքները քննադատել :

Տեսնենք, ի՞նչ են այս հոգետես հրաշագործութեան առարկայ եղող քննադատութեան կէտերը, որոնք իրենց թարլայէն չեւած լրագրի մը պտուկը մտեր խայնամիշ ըլլալ սկսեր էին :

Հոն տեղի քահանայներէն ոմանց փիլոնը աուեր է եղեր Բարթոլոմէոս Եպիսկոպոսը :

- Մեր ազգը երբ պիտի արթննայ :
- Եօրդանը վրայէն երթայ նէ :

— Սոն մօտան ի՞նչ է :

- Հայ կնիկներուն նարկիլէ քաշելը :

— Հռովմէական հայերը իրարու հետ երբ պիտի հաշտու ին :

- Հասունը երբ վերնայ նէ :

— Բարթոլոմէոսի խնդիրը ո՞ր պիտի մօքրուի :

- Պրուսայի բաղնիքները :

— Դաղըիա հանդարտելու համար ի՞նչ կուղէ :

- Չափրատթլամա արին մը :

— Մատիսին լէփէն ինտոր կելուի :

- Թրմալամիշ ընելով :

— Եալրունները ինտոր կը մեծնան :

- Իյնալով ելնելով անյոճներէն վախշելով :

— Գիւղացիները ինչո՞ւ աղքատ կը մնան :

- Հարուստներուն օգտակարութիւնը համար :

— Տղաքները ինչո՞ւ դպրոց կը դրկենք :

- Մօրերնուն վրայէն տէֆլլան տէյի :

— Պղտի տղաքները ինչո՞ւ չառ կուլան :

- Մեծնանք նէ ի՞նչ պիտի ընենք տէյի :

— Մեռելները ինչո՞ւ չեն քալեր :

- Տէրտէրները վերցնեն տէյի :

— Աղլիկները ինչո՞ւ համար պատուհանները շատ կեղծեն :

- Խուշ բռնելու համար :

— Տաճիկ դրող իրները ինչո՞ւ միշտ փողոցները կը նստին :

— Կարդալ գրել չգիտցող Տաճիկները ըստ մի զարնելու համար :

— Քահանայները ինչո՞ւ տուջնորդ չեն ըլլար :

- Իրիցկիները օաքերնին կապեր են :

— Ղաղէթաճիկները ուսկից կը վախնան :

- Կարդալ գրել չգիտցողներէն :

— Մեռելները ուսկից կը վախնան :

- Յարութիւն առնելէ :

— Ճանճերը ուսկից կը վախնան :

- Դպրատան տղաքներէն :

— Բժիշկները ինչո՞ւ հիւանդին տունը առն չեն անցըներ :

- Այախտէրին չմուցուելու համար :

Ա. Զ. Գ

Ազգային վարժարանաց մէջ այցելութեամբ Հայերէն և Դաղըիարէն լեզուաց դասախօսութեան համար արժանաւոր դասատու մը կայ :

Պէտք ունեցողները կրնան մեր գրասենեակէն տեղեկութիւն ստանալ :

ՇԱՐՍԳԻՐ—ՏՆՕՐԷՆ

ԴԷՈՐԳ. Յ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԳԻՐԳԶԵԱՆ